

27 Kasım 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

170589 183 ZIETHEN, G. Friedrich Wilhelm Radloff

(1837-1918): "Memories of a scholar" - a fragment.
A contribution to scholarly relations in the 19th
century. Part III. *Manuscripta Orientalia*, 20 i (2014)
pp. 46-58.

264604

TÜRK DİLİNE GÖNÜL VERENLER

Yabancı Türkologlar

Dilimiz Kimliğimizdir

Editör:
Ahmet BURAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	264604
Tas. No:	301

Ankara
AKÇAĞ
2017

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

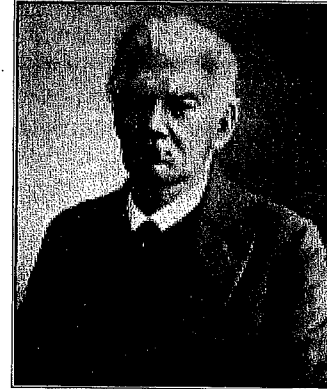
30 Kasım 2018

FRIEDRICH WILHELM RADLOFF 170583
(1837-1918)

Ercan ALKAYA*

"Ben, uzun hayatımda yeni bir ilmin, Türkoloji'nin kuruluş ve gelişmesini yaşadım ve gücümün yettiği kadar bu ilmin ilerlemesine hizmet ettim. Onun için benim çalışmalarım, başkalarının da yardımını gerektiren bu ilim dalının tamamlanması ve Türkoloji'nin devam etmesi için birer yapı taşı olmaktan başka bir şey ifade etmezler."

Yukarıdaki satırlar hayatının 60 yılını Türklük bilimi araştırmalarına vakfeden, lehçe alanı (diyalektografi) ve lehçe bilimi (diyalektoloji), sözlükçülük (leksikografi) ve söz bilimi (leksikoloji), Türk dillerinin tarihi-karşılaştırmalı ses bilgisi (fonetik) ve dil bilgisi; Runik, Uygur, Arap harfli Türk yazıtlarının basımı ve metin bilim (tekstoloji), Türk halkbilimi, etnografya, tarih ve arkeoloji gibi Türkolojinin hemen her sahasında eserler ortaya koyan "Türkoloji'nin babası", "Rusya Türkolojinin kurucusu" unvanlarının sahibi ve adından "Türkoloji tarihinde Wilhelm Radloff devri" dedirtecek kadar bir üne sahip olan Alman asıllı Rus Türkolog Wilhelm Radloff'a aittir.

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi, ealkaya@firat.edu.tr

**FAMOUS ORIENTALISTS:
LIFE AND ASSESSMENTS**

D1531

— Radloff, F. W. (170589)

P. Matveeva

**THE KHADAG OF RADLOFF
(THE UNPUBLISHED MATERIAL FROM THE PERSONAL ARCHIVES
OF THE DESCENDANTS OF THE ACADEMICIAN RADLOFF
ON THE HISTORY OF “THE MUSEUM OF UNIVERSAL CULTURE”)**

January 5, 2012 is the 175th anniversary of Friedrich Wilhelm (in Russia Vasiliĭ Vasil'evich) Radloff (*fig. 1*). It is undisputable that the modern Peter the Great Museum of Anthropology and Ethnology in St. Petersburg seems to owe its very existence to — apart from Peter the Great — him, a Turkologist of world renown and a distinguished organizer of science. After his promotion to the office of Museum director in 1894 and after critical assessment of the status the Museum had been in for many years, Radloff made an urgent decision. It had to do with not just reanimating the most ancient museum in Russia, but also with creating a scientific and museum centre, which will become a worthy rival to the leading scientific centres in Europe: *the museum of universal culture*, if you will, or *the combined museum of anthropology, ethnography and archaeology*.

There is a great number of works that speak of the scientific accomplishments of Radloff and those, who were establishing the new Museum in a step-by-step fashion, the Museum that would conform to the leading European standards of that time (*fig. 2*) [1]. The very idea of the formation of the museum of universal culture could be felt in

the air, and today it becomes clear that at the turn of the 19th and 20th centuries it was an all-European trend. The realization of this idea became Radloff's life-long work: collections were being replenished at great speed and expeditions were being carried out. The latter were mostly carried out thanks to Radloff's “team”, who were just as fanatically devoted to the museum business as was Radloff himself. And if he, remaining a prominent Turkologist, often functioned as the organizer of the whole museum process, then one of the leading Russian ethnographers Lev Sternberg, for instance, was his right hand and a rather notable organizer of science. Thanks to him the Museum not only obtained a number of first-class collections, but also complete ethnographic sections in their entirety. Interestingly, the very idea of establishing *the museum of universal culture*, as it was referred to by its creators, or *the museum of human evolution and human culture*, apparently was never formulated in detail by anybody, but in marginal variations these phrases became the so-called banner of the new era in the life of the Museum and are now easily stumbled upon practically in all documents, reflecting various aspects of the MAE activity.

In May of 2011 I set out on a short term business trip to Kazan with the purpose of detecting and publishing the materials from the personal archives of the descendants of Turkologist Radloff. My main task was to meet and interview Professor William Barabanov, Doctor of Chemistry, the great grandson of academician Radloff. As a result of this trip I acquired very treasured materials, which were courteously handed to the Museum by Professor Barabanov and his blood sister Ariadna, obviously the great granddaughter of Radloff. Among the treasures acquired, apart from photographs and a two-hour interview, there was the draft of the text of the inaugural address, which was delivered by the colleagues of Radloff on May 14, 1909, the day of the 50th anniversary of his scientific activity in

Russia. That text was of peculiar interest to me. But unfortunately neither Professor Barabanov nor his sister knew much about the authorship of the text and the hand that wrote it. Evidently there are three different handwritings. It is still unclear who the two handwritings belong to. When it comes to the third and the largest portion of the text, however, the detailed study of the personal correspondence of Lev Sternberg as part of the Fund No. 282 of the St. Petersburg branch of the archive of the RAS (The Fund of Sternberg) gives us enough grounds to assume that the text was written by him. Curiously, the formulation, relating to *the museum of universal culture*, is found in the first portion of the text, given to me by the descendants of Radloff and for the first time ever is published in this piece.

Radloff F. W.
No 583

- 67 ZIETHEN, G. A young scholar in a hurry - the promotion and academic life of Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918) in 1858: a contribution to scholarly relations in the 19th century. Part I. *Manuscripta Orientalia: International Journal for Oriental Manuscript Research*, 19 i (2013) pp. 48-66.
- 68 ZIETHEN, G. A young scholar in a hurry - the promotion and academic life of Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918) in 1858: a contribution to scholarly relations in the 19th century. Part II. *Manuscripta Orientalia: International Journal for Oriental Manuscript Research*, 19 ii (2013) pp. 59-63.

YAYINLANDIRILAN
GELEN DOKÜMAN

**FAMOUS ORIENTALISTS:
LIFE AND ASSESSMENTS**

D1531

Radloff, Friedrich Wilhelm (170589)

26 Ağustos 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMANI

G. Ziethen

**FRIEDRICH WILHELM RADLOFF (1837—1918):
“MEMORIES OF A SCHOLAR” — A FRAGMENT.
A CONTRIBUTION TO SCHOLARLY RELATIONS
IN THE 19TH CENTURY. PART 3***

Connected with running archival research [1] an unpublished text is known from the autobiographic acta of F. W. Radloff. This text was titled as “Erinnerungen eines Gelehrten”. The preserved part unveils a glance to the author's personal memories, his individual perspective of the word as well as on cultural and political subjects connected with author's personal acknowledgements.

Archive: St. Petersburg Branch of the Archives of the Russian Academy of Sciences, fund 150, inv. 1, file 17, fol. 55v.

Date: *terminus postquem*: 1858, *terminus antequem* 1914 by reasons of historic and social context we argue for a date about 1905 or a time shortly after 1905 until 1908 because no indications in the text connected with time of First World War (see commentary below).

Place: St. Petersburg, Russia.

Description of the document: 11 pages, handwritten, regular structure up to maximum 39 lines per page German language, style of MS with Latin cursive script, space between words regular, few division of chapters, pages 1—5 with less corrections, pages 6—11 with inclination to more corrections. The document possibly was written in one period of time. Special writing of cursive “t”, with flying horizontal line, flying dot of “i”, expressive tallness of “f” / “ff”, “t” / “tt”, “g”, at end of lines inclination of inflexion of words down to the right instead of separation. Syntax: expression with clear grammar, partly writing with initials “Deutsche Bevölkerung”, “Deutsche Gelehrte”, “Deutsche Kreise”. Author's individual style from social position of upper class (V, 30—VI, 30), prosaic and efficient, partly individual acknowledgements, may be with a personal distance to emotions of young generation and with great temporal space of time to the earlier years.

Content and Structure of the Memories

- (i) Journey by ship, customs and travel procedures: I, 1—14.
- (ii) Transfer from harbour to Vasil'evsky Island, description of traditional Russian cab: II, 14—34.
- (iii) First stop-over in German handcrafts home, accommodation: II, 34—III, 11.
- (iv) First impression and description of architecture and streets of St. Petersburg: III, 12—30; IV, 22—28.
- (v) Description of police-posts, public security, analysis of public and social situation: III, 11—36, IV, 1—22.
- (vi) First contact with local people, Germans in St. Petersburg, social structure, language, German-Rus-

- sian relations and public opinion: IV, 29—V, 8; German academicians' opinions concerning Russians: IX, 4—18.
- (vii) German community: V, 9—V, 22.
- (viii) Letters of recommendation: V, 23—35.
- (ix) Structure of German ethnic groups: VI, 1—23.
- (x) Baltic-Russian relations, racism: VI, 23—29.
- (xi) Academy, academic meetings / evening meetings / soirée, mentalities: VII, 1—9, 26, male joke: VII, 13—29, academic corps mentality: VII, 30—37.
- (xii) Information about Eastern Russia / Siberia: VIII, 4—10.
- (xiii) Alexander von Humboldt: VIII, 7—34.

* This essay once more is the result of very fruitful and more than pleasant joint research with Prof. Dr. Efim A. Rezvan, Dr. Polina Matveeva, chief-librarian Natalia Syssoeva (all Kunstkamera, St. Petersburg) and Gerhard Humberg (Polizeihauptkommissar i.R., Worms / Germany).

Radloff, F. W.

9212 TEMIR, AHMET. "Leben und schaffen von Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918)." *Oriens* 8, no. 1 (1955) 51-93. A bio-bibliographic study of the distinguished German Turcologist.
See also: 9201.

20 TEMMUZ 1992

578 SAMOLOVICH, A. Radlov, kak turkolog. *N. Vost.* 2 (1922), pp. 707-712

577 OLDENBURG, S. F. Vasil'evich Radlov. Nekrolog. (Vasilij Vasilievich Radloff. Nécrologie.) *Bull. Acad. Sci.* 6 ser., 12 (1918), pp. 1233-1236

BLAGOVA, G.F. V.V. Radlov i izuchenie tyurkskoy toponimi v aspekte sovremennykh toponimicheskikh problem. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 102-131.

KONONOV, A.N. V.V. Radlov i otechestvennaya tyurkologiya. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 7-15.

NASILOV, D.M. V.V. Radlov i izuchenie drevneuygurskikh pamyatnikov. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 64-101.

SHCHERBAK, A.M. V.V. Radlov i izuchenie pamyatnikov runicheskoy pis'mennosti. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 54-63.

SIL'CHENKO, M.S. V.V. Radlov i izuchenie tyurkskogo fol'klora. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 16-19.

21 EYLÜL 1993

21 EYLÜL 1993

TENISHEV, E.R. V.V. Radlov - fonetist i grammatist. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 32-41.

TUGUSHEVA, L.Yu. V.V. Radlov - leksikograf i leksikolog. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 42-53.

VAYNSHTEYN, S.I., KLYASHTORNIY, S.G. V.V. Radlov i istoriko-etnograficheskoe izuchenie tyurkskikh narodov. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 20-31.

Radloff, F. Wilhelm

579 TEMIR, Ahmet. Leben und Schaffen von Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918). Ein Beitrag zur Geschichte der Türkologie. *Oriens* 8 (1955), pp. 51-93

R578 Türkoloji tarihinde Wilhelm Radloff devri. By Temir, Ahmet. Ankara, 1991.
Tulu, Sultan. *Central Asiatic Journal*, 38 ii (1994), pp.302-304 (G)
A(damovic), M. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 145 i (1995), p.229 (G)

22 OCAK 1998

Türk Dili

Aylık Dil Dergisi

Cilt : LVI

Sayı : 444

Aralık 1988

WILHELM RADLOFF'UN HAYATI

(1837-1918)

PROF. DR. AHMET TEMİR

1. Radloff'un gençliği ve yetiştiği muhit

Berlin, Halle, Jena devri (1837-1858)

Türk dünyasını türlü yönlerden araştıran yabancı bilginler arasında müstesna bir yer tutan ve devir açan şahsiyetlerden biri de, hiç şüphesiz, 81 yıllık uzun ömrünün 60 yılını bu uğurda çalışmaya hasretmiş olan Alman asıllı Rus türkologu Wilhelm Radloff'tur. 1813 savaşlarına da katılmış olan Prusya ordusu yedek subaylarından ve Berlin şehri polis komiseri Wilhelm Radloff'un biricik oğlu olarak 5 Ocak (yeni takvime göre 17 Ocak) 1837'de Berlin'de doğmuştur. İlk ve orta tahsilini aynı şehirde yaptıktan sonra, gelirleri mahdut olduğu halde çocuklarının ciddi bir tahsil görmesini isteyen ailesinin teşviki ile 1854 yılının sonbaharında, Wilhelm henüz 17 yaşında iken Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesine kaydolmuştur.

Lisede iken en çok Alman edebiyatı ve klâsik filoloji hocalarının derslerini sevmiş, bunlardan bilhassa klâsik edebiyat öğretmeni ve iyi bir pedagog olan üniversite doçenti Benari'nin, Radloff'un yetişmesinde mühim rolü olmuştur.

Üniversite hayatının ilk aylarında manevî ilimlerin türlü dallarını denemiş, esas olarak önce felsefe (Herbartianizm) ve ilâhiyat tahsil etmek istemişse de, az zaman sonra fikrini değiştirerek filolojide kadar kılmıştır. Tahsilinin büyük bir kısmını Berlin'de yapmış, iki semestr Halle'de bulunmuş ve Doktora sınavını da Jena'da vermiştir (20.V.1858).

XIX. yüzyılın ortalarında klâsik filoloji ve İndogerman dilleri sahasında esash araştırmalar yapılarak bunların temeli atılmış bulunuyordu. Radloff da

29 MAYIS 1995

Türk Dili

Aylık Dil Dergisi

325

Cilt : LVI

Sayı : 444

Aralık 1988

WILHELM RADLOFF'UN HAYATI

(1837-1918)

PROF. DR. AHMET TEMİR

TÜRK DİLİ DERGİSİNİN OCAK – HAZİRAN 1989
SAYILARI "TÜRK ŞİİRİ ÖZEL SAYISI III
– HALK ŞİİRİ –" OLARAK ÇIKIYOR.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarındır.
Dergimizin bu sayısı 7000 adet basılmıştır.

TÜRK DİLİ / Aylık dil dergisi □ Sahibi : Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu adına Prof. Dr. HASAN EREN □ Yazı kurulu : Doç. Dr. NEVZAT GÖZAYDIN (Başkan), A. TURAN OFLAZOĞLU, Doç. Dr. İSMAİL PARLATIR, Doç. Dr. HAMZA ZÜLFİKAR □ Yönetim yeri : Atatürk Bulvarı 217, Kavaklıdere - Ankara □ Telefonlar : Yazı işleri ve abone santral 128 61 00 (5 hat) □ Abone şartları : Yıllığı 4000, altı aylığı 2000 lira; öğretmen ve öğrencilere yıllık 3000, altı aylığı 1500 lira; dış ülkeler için yıllık 30 dolar □ Posta çeki No. 128 236. □ Dergilerin okul dışındaki bir adrese gönderilmesini isteyen öğretmen ve öğrenciler durumlarını gösterir bir belgeyi abone istekleriyle birlikte göndermelidirler. □ Dergimize gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın geri verilmez. □ Türk Dili, Millî Eğitim Bakanlığınca, Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan 15. 7. 1974 gün ve 11 077 sayılı yazıyla bütün okullara duyurulmuş ve salık verilmiştir. □ Basıldığı yer : Türk Tarih Kurumu Basım Evi - Ankara.

1. Radloff'un gençliği ve yetiştiği muhit

Berlin, Halle, Jena devri (1837-1858)

Türk dünyasını türlü yönlerden araştıran yabancı bilginler arasında müstesna bir yer tutan ve devir açan şahsiyetlerden biri de, hiç şüphesiz, 81 yıllık uzun ömrünün 60 yılını bu uğurda çalışmaya hasretmiş olan Alman asıllı Rus türkologu Wilhelm Radloff'tur. 1813 savaşlarına da katılmış olan Prusya ordusu yedek subaylarından ve Berlin şehri polis komiseri Wilhelm Radloff'un biricik oğlu olarak 5 Ocak (yeni takvime göre 17 Ocak) 1837'de Berlin'de doğmuştur. İlk ve orta tahsilini aynı şehirde yaptıktan sonra, gelirleri mahdud olduğu halde çocuklarının ciddi bir tahsil görmesini isteyen ailesinin teşviki ile 1854 yılının sonbaharında, Wilhelm henüz 17 yaşında iken Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesine kaydolmuştur.

Lisede iken en çok Alman edebiyatı ve klâsik filoloji hocalarının derslerini sevmiş, bunlardan bilhassa klâsik edebiyat öğretmeni ve iyi bir pedagoğ olan üniversite doçenti Benari'nin, Radloff'un yetişmesinde mühim rolü olmuştur.

Üniversite hayatının ilk aylarında manevî ilimlerin türlü dallarını denemiş, esas olarak önce felsefe (Herbartianizm) ve ilâhiyat tahsil etmek istemişse de, az zaman sonra fikrini değiştirerek filolojide kadar kılmıştır. Tahsilinin büyük bir kısmını Berlin'de yapmış, iki semestr Halle'de bulunmuş ve Doktora sınavını da Jena'da vermiştir (20.V.1858).

XIX. yüzyılın ortalarında klâsik filoloji ve İndogerman dilleri sahasında esaslı araştırmalar yapılarak bunların temeli atılmış bulunuyordu. Radloff da

25 OCAK 1992

Nihat M. Çetin

s. 293-302

(44) 2	(94) 1	(44) 1	(94) 2
(45) 2	(95) 2	(45) 1	(95) 2
(46) 2	(96) 2	(46) 1	(96) 1
(47) 1	(97) 1	(47) 2	(97) 2
(48) 2	(98) 1	(48) 2	(98) 1
(49) 1	(99) 2	(49) 1	(99) 2
(50) 2	(100) 2	(50) 1	(100) 1

^a “-1” ler sorulara *eksik bilgi* verenlere karşılık gelmektedir. Parantez içindeki sayılar örnekleme konu olan her bir bireye (yani 1. kişiden 100. kişiye doğru sıralamaya) karşılık gelmektedir.

D2710

WILHELM RADLOFF'UN HAYATI ve SİBİRYA TÜRK HALKLARININ KÜLTÜR DOKUSU ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ*

G. Selcan SAĞLIK

24 MAYIS 2009

Özet

1837'de Berlin'de doğan Friedrich William Radloff, modern Türklük biliminin kuruluşundaki öncülük hizmetlerinden dolayı "Türkolojinin babası" ve "Türk dil biliminin kurucusu" olarak anılır. Rusya'daki yaşamı ve bilimsel çalışmaları Altay (1859-1871), Kazan (1871-1884) ve Petersburg-Petrograd (1884-1918) dönemlerine ayrılabilir. Altay döneminde Altay ve Batı Sibirya Türkleri arasında dil, etnoğrafya ve folklor materyalleri toplamıştır. Kazan döneminde pedagojik ve idari çalışmalarla uğraşmıştır. Petersburg-Petrograd dönemi işlediği konuların çeşitliliği bakımından hayatının en verimli dönemi olmuştur. Radloff'un bir kısım çalışmaları kendi meslektaşları tarafından düzeltilmiş, tenkit edilmiş veya gözden geçirilmiş olmakla birlikte, onun Sovyet Rusya'da hatta Avrupa'da Türklük biliminin kuruluşundaki yeri ve hizmetleri inkâr edilemez.

Anahtar kelimeler: Wilhelm Radloff, Türkoloji, Sibirya Türk halkları, kültür.

The Life of Wilhelm Radloff and his Thoughts on Siberian Turkish Volks's Culture.

Abstract

Friedrich William Radloff, who was born in Berlin 1837, is remembered as a "father of Turcology" and "founder of Turkic linguistics" with regard to his pioneering works on the establishing of modern Turkic science. His life in Russia and his scientific works can be divided Altai (1859-1871), Kazan (1871-1884) and Petersburg-Petrograd (1884-1918) periods. In Altai period, he has collected linguistic, ethnographic and folkloric materials of Altai and West Siberian Turkic people. In Kazan period, he has worked on pedagogic and administrative studies. Some of his works have been corrected, criticized or revised by his colleagues. Irregardles of this situation his place and his works on the establishing of modern Turkic science in Soviet Russia and even in Europe can not be denied.

Key words: Wilhelm Radloff, Turcology, Siberian Turkic people, culture.

* Bu çalışma, merhum Prof. Dr. M. Cihat Özönder'in 1998-99 eğitim-öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde verdiği Sosyo-Kültürel Teoriler adlı yüksek lisans dersi için hazırlanmış ödevin gözden geçirilmiş hâlidir.

kesildi. Radloff'un eserleri ne kadar hatalı ve noksan olursa olsun şurası da bir gerçektir ki, onun başarıları Türklüğü araştırma tarihinde "Radloff devri" diyebileceğimiz başlı başına bir devir teşkil eder. Türkoloji, bir ilim olarak bu günkü ilerlemesini, her şeyden evvel onun tarafından toplanan ve işlenen zengin dil malzemesine borçludur.

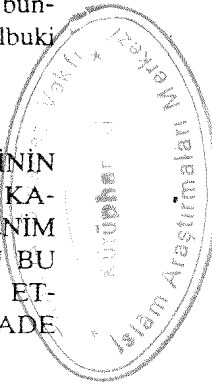
W. Radloff'un gerek yeni, gerek orta ve gerek eski Türkçe ile ilgili eserlerinde, yerine göre az veya çok hata ve eksikliklerinin bulunduğu bilinmektedir. Fakat bütün bunlara karşı yöneltilen tenkidler, Türkoloji tarihinin aşağı yukarı 1860'tan 1918'lere kadar devam eden bölümüne "Radloff devri" dememiz için bir engel teşkil etmeyecektir.

Berlin ve Petersburg türkologları arasında cereyan etmiş olan tartışma ve yazışmaların ve Radloff'un diğer eserleri üzerindeki tenkidlerin gözden geçirilerek incelenmesi ayrı bir araştırma konusu olacağından, burada, Wilhelm Radloff hakkında en müspet ve tarafsız teşhisi koymuş olan Wilhelm Barthold'un sözleri nakledilmekle, durumun değerlendirilmesi yapılmış olur kanaatındayız.

W. Radloff'un eser ve çalışmalarını bir bütün olarak değerlendirmeye çalışan W. Barthold şöyle diyor: "Radloff, ancak hayatının son yıllarında uzun ömürlü olmasının menfi taraflarını hissetmek durumuna düştü. Eserlerinin hangi şartlar altında meydana geldiği unutulmaya başladı. Çoğu yine onun eserleri sayesinde yetişen yeni neslin bilginleri, bir ilim öncüsünün eserlerinde müspet yönlerden çok menfi tarafları görüyorlardı. Eski hoşgörünün yerini, her zaman haklı olmayan tenkidler aldı. Radloff'un yalnız yeni basılan eserleri değil, bundan yarım asır önce çıkan eserleri de sert tenkidlere uğradı, halbuki o zamanın ilmi seviyesi ve talepleri tamamiyle başka idi".

Konuşmamı Wilhelm Radloff'un kendi sözleriyle kapatmak isterim:

"BEN, UZUN HAYATIMDA YENİ BİR İLMİN, TÜRKOLOJİNİN KURULUŞ VE GELİŞMESİNİ YAŞADIM VE GÜCÜMÜN YETTİĞİ KADAR BU İLMİN İLERLEMESİNE HİZMET ETTİM. ONUN İÇİN BENİM ÇALIŞMALARIM, BAŞKALARININ DA YARDIMINI GEREKTİREN BU İLİM DALININ TAMAMLANMASI VE TÜRKOLOJİNİN DEVAM ETMESİ İÇİN BİRER YAPI TAŞI OLMaktan BAŞKA BİR ŞEY İFADE ETMEZLER".

ESKİ TÜRKÇE (GÖKTÜRKÇE VE UYGURCA) ARAŞTIRICISI OLARAK WILHELM RADLOFF

OSMAN F. SERTKAYA

Hayat hikâyesini Prof. Dr. Ahmet Temir'in anlattığı Friedrich Wilhelm Radloff'un Türkçe metin çalışmalarını, "yazılı metinler üzerindeki araştırma ve incelemeleri" ve "yaşayan Türk lehçe ve şiveleri" üzerindeki derleme çalışmaları" olarak iki bölüme ayırmak gerekiyor.

Radloff'un üzerinde çalıştığı bu yazılı metinler, artık hepsi bu gün konuşulmayan tarihî Türk şiveleri olan Göktürk, Uygur, Karahanlı, Kıpçak ve Selçuklu Türkçesi sahası metinleridir.

Ben, F. W. Radloff'un eski Türkçe sahasındaki çalışmalarını, bir başka söyleyişle tarihî Türk şivelerinden Göktürk ve Buddhist Uygur metinleri üzerindeki çalışmalarını değerlendirmek istiyorum. İslâmî Uygur, Karahanlı, Kıpçak ve Selçuklu Türkçesi metinleri üzerindeki değerlendirmeyi ise Prof. Dr. Zeynep Korkmaz yapacaktır.

Göktürk âbideleri üzerindeki çalışmalar:

A. Konunun oluşumu:

XVII. yüzyıl

Nikolay Gavriloviç Mileski Spafariy adı ile tanınan şarkiyatçı ve elçi. Roman asıllı Nicolaie Milescu (1636-1703), Rus çarı Aleksi Mihayloviç'in elçisi olarak Çin imparatoru K'ang Hsi'nin sarayına giderken, 1675 yılının yaz aylarında, Yenisey nehrinin kanyonunda, şimdilerde pek iyi görünmeyen kaya yazıtlarını görmüş ve tasvir etmiştir.

Çar Büyük Petro'nun müşaviri olan Milescu'nun bu keşifleri, Semen Ul'yanoviç Remezov (1642-1720?)'a kaynak olmuş, Remezov 1697'de yayımladığı Sibiry Atlası'nda Spafariy'den öğrendiği bilgileri kullanmış ve İsveçli bilginlere "Rusya'daki Runik taşlar" diyerek Yenisey âbidelerini haber vermiştir (bk. "S.U. Remezov", *Bol'şaya Sovyetskaya Entsiklopediya*, XXXVI, 1955, s. 350).

XVIII. yüzyıl

Daniel Gottlieb Messerschmidt (1685-1735), 1721 ve 1722 yıllarında Philipp Johann von Tabbert-Strahlenberg'le birlikte yukarı Yenisey'de Uybat neh-

Türk Dili, cilt: LVI / sayı: 444 (Aralık-1988)

Arkara, s. 303-317.

FRIEDRICH WILHELM RADLOFF'UN ORTA TÜRKÇE ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARI

PROF. DR. ZEYNEP KORKMAZ

D. 127

W. Radloff, modern Türklük biliminin kuruluşundaki öncülük hizmetlerinden dolayı "Türkoloji'nin babası" ünvanını almaya hak kazanmış ünlü bir bilim adamıdır. Özellikle Sovyet Rusya'da Türkoloji'nin bu günkü anlamıyla kuruluşundaki hizmeti büyüktür. Bu sebeple, kapsamlı ve çok yönlü bir Türkolog vasfını taşımaktadır. Onun kendisine has bu özellikleri dışında, Türkolojinin, o devirde bir bilim dalı olarak daha kuruluş döneminde olması ve Türk dilinin başlıca kaynaklarının da yeni yeni bulunmaya başlaması, W. Radloff'u bu alana öncüsü olarak çok yönlü çalışmalara yöneltmiş bulunmaktadır.

Biz, burada yapacağımız kısa konuşmada, W. Radloff'un, ilk İslâm devri eserleri ile başlayan ve dil tarihimizde eski Türkçenin devamı olarak Orta Türkçe diye adlandırılan devirle ilgili çalışmaları üzerinde duracağız. Bu çalışmaları, temsil ettikleri yazı dillerine göre gruplandırmak gerekirse, Karahanlı Türkçesi, Kuman Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi üzerindeki çalışmalar olarak ele alabiliriz.

1 — W. Radloff'un Karahanlı Türkçesi ile ilgili araştırma ve yayınları *Kutadgu Bilig* üzerinde toplanmıştır.

Bilindiği gibi, Karahanlı Türkçesi, Karahanlı Devleti'nin yazı dilidir. Karahanlı Devleti ise, 932-1212 tarihleri arasında Doğu Türkistanda, hükümet merkezi de yapmış bulunan Kaşgar ve Balasagun şehirleri etrafında kurulup daha sonra güneyde Uygur ülkesine ve batıda Maverâünnehr'e kadar genişleyerek Semerkant'ı da ikinci bir merkez haline getiren (Batı Karahanlı devletinin hükümet merkezi) ilk Müslüman Türk devletidir. Devletin resmî dili olan Karahanlı Türkçesi, Uygur Türkçesinin küçük farklarla islâmî şekil altındaki devamı niteliğindedir. Ve yine bilindiği üzere, bu devir Türkçesini temsil eden eserlerin başta geleni *Kutadgu Bilig*'dir. *Kutadgu Bilig*, yalnız Karahanlı Türkçesinin değil, Türk edebiyatının da doruğa yükselmiş eserlerinden olduğu için, bu eserin yazma nüshaları bulduğça, bilim dünyasında gereken akisleri uyandırmıştır.

1.1 — 1069 - 1070 yıllarında Yusuf Has Hacıp tarafından yazılarak Karahanlı hükümdarı Ebu Ali Hasan Bin Süleyman Arslan'a sunulmuş olan Kutad-

gu Bilig, adından da anlaşılacağı üzere, insana her iki dünyada kutlu olmanın yollarını gösteren, insan varlığının toplum içindeki anlamını tahlil eden ve hükümdarlar için siyasetname niteliği taşıyan yüksek değerde manzum bir eserdir. Aynı zamanda bir düşünür olan şair, eserinde adaleti, devleti, akıl ve kanaati temsil eden (hükümdar Kün Togdı, vezir Ay Toldı, Ay Toldı'nın oğlu Ögdülmiş ve Odgurmış) dört şahsı çeşitli konular üzerinde birbirleri ile konuşurup tartışarak o günkü toplum değerlerini sosyal, felsefi ve ahlaki bakımdan incelemiştir. Daha doğrusu, geçmiş devirlere ait ideal bir toplum yapısını tasvir ederek kendi devrinin eleştirisini yapmıştır.¹

Eserin bu gün elimizde başlıca üç yazma nüshası vardır. Fakat bunlardan hiçbiri asıl değildir. Asıl nüshadan epey sonra kopya edilmiş olan nüshalardır. Bu nüshalardan ilk olarak bulunanı Herat nüshasıdır. H. 843 (M. 1439) yılında Herat şehrinde Arap harfli bir nüshadan Uygur harfleri ile kopya edilmiştir. Bu nüsha, 1474 yılında Abdürrezzak Bahşı için Orta-Asya'da tahsil görmüş Fenarî-zâde'nin tavassutu ile önce Tokat'a oradan da *İstanbul'a* getirilmiştir. Abdürrezzak Bahşı, Fatih devrinde Orta-Asya devletleri ile olan siyasi ve kültürel ilişkilerde Osmanlı devlet teşkilâtındaki resmî yazışmaları yürütmek üzere İstanbul'da görevlendirilmiş ve "bahşı" ünvanını almış bir zattır. Herat nüshası daha sonra tarihçi ve doğu bilimci Hammer Purgstall tarafından ele geçirilerek Viyana Saray Kütüphanesine götürülmüş ve bilim dünyasında bundan sonra Viyana nüshası olarak da tanınmıştır.

Eserin öteki nüshaları meslektaşlarımızca bilindiği üzere Fergana ve Mısır nüshalarıdır.

1.2 — İşte W. Radloff'un *Kutadgu Bilig* üzerindeki çalışmaları Viyana nüshasının bulunması ile başlamıştır.

Kutadgu Bilig'in Viyana nüshası üzerinde çalışarak ilk metin yayını yapan H. Vambery'dir.² Ancak, Vambery'nin Uygur harfleri dökürerek yaptığı transkripsiyonlu ve Almanca tercüme metin yayını, eserin çeşitli bölümlerinden seçilmiş 915 beyte dayanmaktadır. Bu da eserin altıda biri demektir.

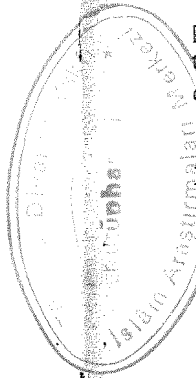
Herat nüshasının 10 yıllık bir çalışma ile üç cilt halinde ve tam olarak yayını 1890-1901 yılları arasında W. Radloff tarafından gerçekleştirilmiştir.

Radloff, önce 1890 yılında Rus Bilimler Akademisi adına *Kudatku Bilik, Facsimile der Uigurischen Handschrift der. K.K. Hofbibliothek in Wien* (Viyana Kraliyet Saray Kütüphanesindeki Uygurca yazmanın fotokopisi)³ adı altında eserin tıpkı basımını yayınlamıştır. Radloff bu yayının sonuna Uygur yazısına

¹ Eser hakkında geniş bilgi için bk. Arat Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig I, Metin*, TDK. İstanbul 1947, s. XXIII-XXIII.

² *Uigurische Sprachmonumente und das Kudatku Bilig*, Innsbruck 1870.

³ St. Petersburg 1890.

Dikkat edilirse, Radloff, bu yayınında ne *Eski Osmanlıca* ne de "*Eski Anadolu Türkçesi*" deyimlerini kullanmamıştır. Çünkü o devirde daha Eski Anadolu Türkçesinin sınırları çizilmiş ve berraklık kazanmış değildir. Ancak, Radloff bu yazı dilinin *Kutadgu Bilig* ve *Codex Cumanicus* dillerinden farklı olduğunu ve Güney Türkçesi'nin eski bir kolunu temsil ettiğini bilmektedir. Nitekim, eserinin önsözünde kendi yayınının, Güney Türkçesinin bu eski kolunda yapılacak daha sonraki çalışmalar için yeni bir zemin hazırlayacağını dile getirmiştir.

W. Radloff'un Rebâb-nâme üzerindeki bu yayını, kelimelerin okunuşu ve dil açıklamaları bakımından bazı yanlışlar taşımasına rağmen, metodu, metnin transkripsiyonu, sözlüğü ve yaptığı dil açıklamaları bakımından o devir için gerçekten merhale oluşturan bir yeniliktir, değerli bir hizmettir. W. Radloff'tan sonra 162 Türkçe beytin yer aldığı Petersburg yazmasına dayanarak bir yayın daha yapmış olan C. Salemann,³⁶ bu yayında, Radloff'un yanlış okuduğu bazı kelimeleri de düzeltmiştir.

Görülüyor ki W. Radloff, Orta Türkçenin birbirinden ayrı alanlara giren ve Türk dili tarihi bakımından büyük değer taşıyan eserleri üzerinde durmuştur. Bunlar üzerinde ömür harcamıştır. Bu eserlerin işlenmesi ve yayınlanması konusundaki öncülük görevini cesaretle ve büyük bir feragatle yerine getirmiştir.

Onun, dil tarihimizde lâyük olduğu yeri bulmuş olan bu değerli hizmetleri elbette şükranla anılacaktır. Fakat W. Radloff'un en verimli çalışmaları hiç şüphesiz yok ki, asıl uzmanlık alanı olan, Altay ve Yenisey bölgeleri ile Orta-Asya'nın yaşayan Türk lehçeleri üzerindeki derlemeleri ve bunlara dayanan çeşitli yayınlarıdır.

Şimdi bu alanda yapılanları dinlemek üzere sözü, benden sonraki konuşmacı arkadaşım sayın Prof. Dr. Nuri Yüce'ye bırakıyorum.

Saygılarımla.

29 MAYIS 1995

Türk Dili, cilt: LVI / sayı: 444 (Aralık-1988)

Ankara, s. 329-335

D. 127

FRIEDRICH WILHELM RADLOFF'UN DERLEMELERİ

PROF. DR. NURİ YÜCE

Türkoloji tarihine bir göz atıldığında Türk olmadığı halde Türk diline en çok hizmet etmiş olan bilginlerden birinin Friedrich Wilhelm Radloff olduğu görülür.

F.W. Radloff 81 yıllık ömrünün tam 60 yılı boyunca Türk diline hizmet etti. Araştırma yapmak amacıyla 1859 yılında Rusya'ya gidip Sibiry'a'da bulunan Barnaul şehrindeki Yüksek Madencilik Mektebi'nin Almanca ve Lâtince öğretmenliğine sözleşmeli olarak tayin edildi. Bu memuriyet için sözleşme süresi 5 yıl, maaşı yılda 1.000 Ruble, yaz aylarında yapacağı ilmi geziler için alacağı yıllık ödeneği ise 700 Ruble idi.

Radloff 1859 yılından 1871 yılına kadar 12 yıl boyunca kışları öğretmenlik yapıp yaz aylarında Sibiry ve Türkistan'daki Türk boyları arasında dolaşarak dil, etnografya ve tarih malzemesi topladı.

1859 yılında Barnaul'da aslen Kalmık olan Yakob adlı bir öğretmenden Altay ağzını öğrendikten sonra 1860-63 yılları yazında Altay, Soyon, Kazak, Kırgız, İli ve Abakan Türklerinin yaşadıkları bölgeleri gezerek onların dillerini inceledi ve derlemeler yaptı.

1864'te sözleşmesini ve ödeneğini yenilemek için Petersburg'a gitti. İşlerini yoluna koyduktan sonra Berlin'e ve Tirol'a gidip dinlendi ve Barnaul'a döndü.

1865, 1866, 1867 yıllarında Altaylarda ve Batı Sibiry'a'da bulundu. 1868'de Yedisu bölgesine ve Semerkand'a, 1869'da İli vâdisine gitti. 1870 yılı yazında yapmış olduğu gezide ise Altaylara ve Kobdo'ya kadar Çin sınırı içinde kalan bölgeleri gördü. 1866'da Kırım'a, 1877'de Troki'ye ve Lutzk'a iki gezi yaptı.

Radloff gezilerinde günü gününe tuttuğu notları ve tarih, arkeoloji, coğrafya, istatistik, ekonomi konularında topladığı bilgileri *Aus Sibirien* [(Sibiry'a'dan), Leipzig 1884, vı+536 ve iv+488 s. İkinci baskısı I-II, Leipzig 1893, vı+536 ve iv+488 s.] adlı eserinde ilim âleminin istifadesine sundu.

Dil, halk edebiyatı, halk bilgisi ve diğer konularda derlediği malzemeyi de orijinal metinler olarak yayımladı. Kısaca *Proben* (Örnekler) diye bilinen ve toplam 10 cilt tutan bu eserin Rusça adı şöyledir:

WILHELM RADLOFF VE TÜRK DİYALEKTLERİ SÖZLÜĞÜ

PROF. DR. HASAN EREN

D.127

1. Wilhelm Radloff, Türkoloji alanında birçok eser vermiştir. *Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme* (1866-1907); *Phonetik der nördlichen Türksprachen* (1882 [1883]); *Aus Sibirien. Lose Blätter aus dem Tagebuch eines reisenden Linguisten* (I-II, 1884); *Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus* (1887); *Kudatku Bilik. Facsimile der uigurischen Handschrift der K.K. Hofbibliothek in Wien* (1890); *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass-Hadschib aus Bäläsagun* (I, 1891, II, 1900 - 1910); *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte* (I-IV, 1893-1911); *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei* (1895)... gibi.

Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme adlı dizinin I. bölümü 1866'da (*Die Dialecte des eigentlichen Altaï: der Altaier, Teleuten, Lebed-Tataren, Schoren und Sojonen*), II. bölümü 1868'de (*Die Abakan-Dialecte [der Sagsische, Koibalische, Katschinzische], der Kysyl-Dialect und der Tscholym-Dialect [Küarik]*), III. bölümü 1870'te (*Kirgisische Mundarten*), IV. bölümü 1872'de (*Die Mundarten der Barabiner, Taraer, Toboler und Tümenischer Tataren*), V. bölümü 1885'te (*Der Dialect der Kara-Kirgisen*), VI. bölümü 1886'da (*Der Dialect der Tarantschi*) çıkmıştır.

Bu dizinin VII. bölümü 1896'da yayımlandı (*Die Mundarten der Krim*).

Proben dizisinin 1899'da çıkan VIII. bölümü (*Mundarten der Osmanen*), Ignác Kúnos'un eseridir. X. bölümü (*Nareçija bessarabskih gagauzov*) V. Moşkov'un eseri olarak çıktı (1904). Son olarak 1907'de çıkan IX. bölümü (*Nareçija urjanhajcev [sojotov], abakanskih tatar i karagasov*) ise N. F. Katanov'un eseridir.

Radloff'a borçlu olduğumuz bu eserlerin büyük bir bölümü bu gün büsbütün eskimiş veya her bakımdan aşmıştır. Bu eserler arasında ara sıra başvurduğumuz birtakım yayınlar da vardır. *Proben* dizisi gibi.

Ancak son 60-70 yıl içinde büyük bir gelişmeye tanık olduğumuz Türkoloji alanında Radloff'un *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte* adlı anıtsal sözlüğünün aşlamadığı açık bir gerçektir.

2. Radloff'un sözlüğü Türk diyalektleri alanında çıkan ilk karşılaştırmalı sözlük denemesi değildir. Ondan yirmi yıl önce Ermeni asıllı Rus Türkologu

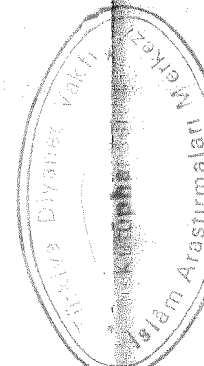
Lazar Budagov *Sravnitel'nyj slovar' turecko-tatarskih nareçij* adlı eserini yayımlamıştı (I, 1869, II, 1871). "Lügat-i Türkî" başlığı altında çıkan bu sözlük birçok bakımdan Radloff'a örnek olmuştur.

Eski Türk diyalektleri olarak Budagov sözlüğünde Uygurca, Çağatayca ve Osmanlıca yer almıştır. Budagov'un Uygurca adını verdiği dil, daha çok *Kudatgu Bilig*'in dilidir. Yazarın "Uygurca" verileri, bu eserin H. Vámbéry'nin *Uigurische Sprachdenkmäler und das Kudatku Bilik* (Innsbruck 1870) adlı baskısından alınmıştır. (Vámbéry'den yaklaşık yirmi yıl sonra Radloff da *Kudatgu Bilig*'in yeni bir baskısını yapacaktır: *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass-Hadschib aus Bäläsagun*. Teil 1, 1891, Teil 2, 1900-1910). Budagov, Ming çağından (1368-1644) kalma Geç Uygurca-Çince sözlüğü de kullanmıştır. Yazar, bu sözlüğün Julius von Klaproth (*Abhandlungen über die Sprache und Schrift der Uiguren*. Paris 1820) baskısından yararlanmıştı.

Budagov'un Çağatayca kaynakları arasında Rabguzî'nin *Kıyasü'l-enbiyâ* adlı eseri yer almaktadır. Bu günkü terminolojiye göre, Rabguzî'nin eserinde kullanılan dil Hârezm Türkçesi sayılmaktadır. Budagov, bu eserin 1859'da Kazan'da çıkan İl'minskiy baskısını kullanmıştır. Bundan başka, Budagov'un Nevaî'nin *Muhakemetü'l-lügatayn*'ini, Babur'un *Baburname'sini*, Ebülğazi'nin *Şecere-i Türkünü* ve anonim *Sirâcü'l-kulüb*'ü kullandığını görüyoruz. Yazar, *Muhakemetü'l-lügatayn*'in 1841 baskısından yararlanmıştı. *Baburname*'yi İl'minskiy 1857'de Kazan'da yayımlamıştı. *Şecere-i Türkü* ise 1825'te Kazan'da Christian Martin Joachim Fraehn baskıya vermişti. *Sirâcü'l-kulüb* ise 1864'te Kazan'da çıkmıştı. Budagov, Nevaî'nin eserlerindeki Çağatayca sözleri içine alan ve asıl adı bilinmeyen *Abuşka* sözlüğünü de kullanmıştır. V.V. Vel'yaminov-Zernov'un *Slovar' dżagatajsko-tureckij* başlıklı *Abuşka* baskısı 1869'da çıkmıştı. Bunlardan başka, yazar Kalküta'da 1820'de yayımlanan Çağatayca-Farsça sözlükten de yararlanmıştı. Evrengzib'in sarayında yetişen Fazlullah Han'ın bu eseri bilim çevrelerinde "Kalküta sözlüğü" olarak tanınmıştır. Ne yazık ki Çağataycaya yabancı olan Abdurrahim'in yaptığı baskı, yanlışlarla doludur. Ayrıca, Budagov, H. Vámbéry'nin *Çagataische Sprachstudien* (Leipzig 1867) adlı eserini de kullanmıştır. Bütün bu kaynaklar yanında Budagov'un sözlüğünde, Mirzâ Mehdî Han'ın 1758-1759 yıllarında yazdığı *Senglah* adlı eserinden alınma birtakım Çağatayca veriler de göze çarpıyor. Yazar, bu verileri J. Th. Zenker'in *Dictionnaire turc-arabe-persan* (I-II, 1866-1876) başlıklı sözlüğünden aktarmıştır. Zenker, Quatremère'in topladığı Çağatayca verileri değerlendirmişti.

Osmanlıcaya gelince: Budagov, Asım efendinin *Kamus* (Fırüzâbâdi) çevirisini, Hasan Şu'ürî'nin *Ferheng-i Şu'ürî'sini*, Şeyhülislâm Mehmed Es'ad efendinin *Lehçetü'l-lügat*'ini kullanmıştır.

Bunlardan başka, Budagov, Alexandre Handjeri'nin *Dictionnaire français-arabe-persan et turc* (3 cilt, Moskova 1840-1841) başlıklı sözlüğünden yarar-

R578 Türkoloji tarihinde Wilhelm Radloff devri. By Temir, Ahmet. Ankara, 1991.
Tulu, Sultan. *Central Asiatic Journal*, 38 ii (1994), pp.302-304 (G)
A(damovic), M. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 145 i (1995), p.229 (G)

27 OCAK 1998

Radloff, F. W.

TENISHEV, E.R. V.V. Radlov - fonetist i grammatist. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 32-41.

TUGUSHEVA, L.Yu. V.V. Radlov - leksikograf i leksikolog. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 42-53.

VAYNSHTEYN, S.I., KLYASHTORNIY, S.G. V.V. Radlov i istoriko-etnograficheskoe izuchenie tyurkskikh narodov. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 20-31.

9212 TEMIR, AHMET. "Leben und schaffen von Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918)." *Oriens* 8, no. 1 (1955) 51-93. A bio-bibliographic study of the distinguished German Turcologist.
See also: 9201.

27 OCAK 1998

578 SAMBUKOV, A. Radlov, kak tyurkolog. *X. Vest.* 2 (1922), pp. 707-712

BLAGOVA, G.F. V.V. Radlov i izuchenie tyurkskoy toponimi v aspekte sovremennykh toponimicheskikh problem. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 102-131.

KONONOV, A.N. V.V. Radlov i otechestvennaya tyurkologiya. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 7-15.

NASILOV, D.M. V.V. Radlov i izuchenie drevneuygurskikh pamyatnikov. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 64-101.

SHCHERBAK, A.M. V.V. Radlov i izuchenie pamyatnikov runicheskoy pis'mennosti. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 54-63.

SIL'CHENKO, M.S. V.V. Radlov i izuchenie tyurkskogo fol'klora. *Tyurkolog. sbornik (Pamyati V.V. Radlova, 1972)*, pp. 16-19.

577 OLDENBURG, S. F. Vasil'evich Radlov. Nekrolog. (Vasilij Vasil'evic Radloff. Nekrologie.) *Bull. Acad. Sci.* 6 ser., 12 (1918), pp. 1233-1236

Radloff, F. Wilhelm

579 TEMIR, Ahmet. Leben und Schaffen von Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918). Ein Beitrag zur Geschichte der Türkologie. *Oriens* 8 (1955), pp. 51-93

27 OCAK 1998

zaruretini gören Hükümet, 1947 yılından itibaren ilkokullara din dersini koymuştur. Bu mes'ud hâdiseden üç gün sonra, Sayın Tahsin Banguoğlu, o zamana kadar din eğitimi yapılamayışını şu ifadelerle dile getiriyordu: "Türkiye'de din dersleri hiçbir zaman yasaklanmamıştır. Atatürk aslâ din aleyhtarı değildi. Fakat birtakım softaların, din dersi adı altında fesat karıştırmalarına izin vermek istemedik. Bir inkılâp devri için din dersleri ve meslekî din öğretimi devletçe ihmal edilmiştir. Bu, toplumumuz için dinî müessesesinin varlığını inkâr etmek değildir"(36).

Böylece yeniden başlatılan din eğitim ve öğretimi, 1949'da Ankara İlahiyat Fakültesi'nin açılması ile yeni bir merhale kazanmış ve daha sonra, İmam-Hatip Okulları ve Yüksek İslâm Enstitüleri açılmıştır. Bu müesseseler, henüz istenilen ve özlenilen seviyede değildir; ama ileriye ümitle bakmamızı temin edecek sağlam ve ciddi bir potansiyele de sâhiptir ve bunlar, Atatürk'ün ifadeleriyle "dinimizin hakikat-ı felsefesi-yesini tedkik, tebebbu ve telkin kudret-i ilmiye ve fenniyesine tesâhüb edecek, güzide ve hakikî ülemâ-yı kirâm dahi yetiştirecek müessesât-ı gayreti içindedirler."

10 TEMMUZ 1996

(36) Vatan Gazetesi, 22 Şubat 1948 den Beyza Bilgin, aynı eser, 57.

s. 205-223. Ankara.

WILHELM RADLOFF; HAYATI, ESERLERİ, MANAS DESTANI

Dr. Naciye YILDIZ

Türkoloji sahasında araştırmalar yapan yabancı ilim adamları arasında, Alman asıllı Rus Türkolog Friedrich Wilhelm Radloff (Rusça ismi Vasily Vasiloviç Radlovv)'un ayrı bir yeri de önemi vardır.

W. Radloff, 17 Ocak 1837 tarihinde, Berlin polis komiseri Wilhelm Radloff'un tek oğlu olarak Berlin'de dünyaya gelmiştir. İlk ve orta tahsilini Berlin'de tamamladıktan sonra, üniversite tahsili için, 1854 yılında Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne kaydolmuştur. Burada, Benari'nin Radloff'un yetişmesi üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bir süre sonra eğitim yapacağı sahada karar değiştiren Radloff, çeşitli sosyal bilimlere nedikten sonra, eğitimine filoloji sahasında devam etmeye karar vermiştir. Tahsilinin büyük kısmını Berlin'de, iki dönemini Halle'de tamamladıktan sonra, 1858 yılında Jena'da felsefe doktoru ünvanını almış ve bir halk mektebi öğretmeninin kızı olan Pauline Auguste Fromm ile nişanlanmıştır. Bu yıllar, klasik filoloji ve İndogerman dilleri sahasında esası araştırmaların yapıldığı temellerinin atıldığı dönemlere rastlamaktadır. Bu sebeple, Radloff da, karşılaştırmalı dilbilgisini kuran F. Bopp'un, dilci ve filozof H. Steinthal'in, filozof ve politikacı Trendelenburg'un, etimoloji sahasında çalışan A.F. Pott'un, şark dillerini inceleyen W. Schott'un talebesi olmuş, tahsilini geniş ve sağlam bir temele oturtmuştur(1). Bu hocalardan A.F. Pott'un, "dillerin gelişmesinin, her zaman medeniyetin ilerlemesi ile paralel yürümediği" görüşünden etkilenen Radloff, eserlerinde, dil hadiselerini insanların ferdi özellikleri ile açıklamaya çalışmıştır.

XVIII. yüzyılda başlayan Ural-Altay dilleri ile ilgili çalışmalar paralelinde, Radloff, hocası W. Schott tarafından doğru dilleri üzerinde çalışmaya sevk edilmiş; bunun üzerine Türkçe, Moğolca, Mançuca ve Çince öğrenmiştir.

(1) Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri Hayatı-Ulmi Kişiliği-Eserleri* Ankara 1991, s. 1.

Radde, Gustav Ferdinand Richard, born 27 November 1831 at Danzig, he was born to a family of modest substance and had to forgo a higher education. He started life as an apothecary's apprentice. In 1852 he received a stipend of the Naturforschende Gesellschaft in Danzig to travel to the Crimea and study its flora and fauna. In due course his work became known and he was assigned to a two-year Siberia expedition in 1855. In 1863 he was commissioned with the biological and geographical exploration of the Caucasus. After its completion he settled at Tiflis where he was later appointed founding director of the Caucasian Museum and the Public Library. His writings include *Der Nordfuß des Dagestan und das vorlagernde Tiefland bis zur Kuma* (1895). He died in Tiflis, 15/16 March 1903. DiBE; Embacher; GSE

Rademacher, Franz, born about 1895, he received a Dr.phil. in 1922 at Bonn with a thesis entitled *Die Kanzel in ihrer archaeologischen und künstlerischen Entwicklung in Deutschland bis zum Ende der Gotik*. His writings include *Die deutschen Gläser des Mittelalters* (1933), *Fränkische Goldscheinfibeln aus dem Rheinischen Landesmuseum in Bonn* (1940), and *Verzeichnis der Gemälde*, Rheinisches Landesmuseum in Bonn (1959). NUC, pre-1956

Radenić, Andrija, Dr., he was affiliated with the Institute for Historical Research, Novi Sad. His writings include *Светоандрејска скупштина* (1964), *Аустро-Угарска у Србији, 1903-1918* (1973), *Из историје Србије и Војводине, 1834-1914* (1973), *Radnički pokret u Vojvodini do kraja prvog svetskog rata* (1984), and *Документи о спољној политици краљевине Србије, 1903-1914* (1991). LC; NUC, 1973-1977

Radermacher (also Rademacher), Jacobus Cornelis Mattheus, born 31 March 1741 at 's Gravenhage, he went to Batavia in 1757 as a junior trader and advanced to become trader in 1761 and senior trader in 1762. He returned in 1764 and, through the good offices of his relatives, he became an honorary syndic of Vlissingen and matriculated in the faculty of law at Harderwijk where he later gained a doctorate. He practised law at Arnhem for some time before once more going out, in 1767, to the Dutch East Indies where, in the following year, he obtained a post as juror at Batavia. In May of 1776 he was appointed *raad-extraordinaris van Indië*, president of the college of jurors, of custodians and *scholarchen* of the Batavia schools, colonel of the armed citizenry, and, in 1781, *commissaris* of the fleet and the army, in which functions he strengthened the defenses in the war with England. In 1778 he was engaged in establishing the Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. On 17 November 1783 he was ordered home and put in charge of the return convoy, but he was murdered at sea during the mutiny of the Chinese crew on 24 December 1783. His writings include *Korte schets van de bezittingen der Nederlandsche Oost-Indische Maatschappig* (1779). BiBenelux (5); NieuwNBW, vol. 2, col. 1153-54

Radet, Georges, Dr., born 28 November 1859 at Chesley (Aube), he was a member of l'École française d'Athènes, and a sometime *professeur* at the Lycée d'Alger before he became a professor of ancient history at the Faculté des lettres de Bordeaux. His writings include *La Lydie et le monde grec* (1893). He died 9 July 1941. *Qui êtes-vous*, 1924; *Revue archéologique*, 19, (1942/43), pp. 37-40, 34 (1949), pp. 66-7

Radhu, Ghulam Mohammed, born first half of the 20th cent. In the early 1970s he was a research economist in the Pakistan Institute of Development Economics. His writings include the booklet, *The rate structure of indirect taxes in Pakistan* (1964). LC

Radimsky, Wladimir, born in the 19th cent., he was affiliated with the k.k. Österreiches Handelsmuseum, Wien. His writings include *Industrie- und Gewerbeverhältnisse in Persien* (Wien, 1909). gv

Radiot, Paul, born in the 19th cent., he was a lawyer and resident in Paris. His writings include *Tripoli d'occident et Tunis* (1892), and *Les vieux Arabes* (1901). BN; NUC, pre-1956

Radlauer, Curt, born 10 October 1884 at Posen, Prussia, he studied at Berlin, München, and Zürich where he gained a Dr.phil. with a thesis entitled *Beiträge zur Anthropologie des Kreuzbeines*. He was employed at museums in Berlin and Detmold before he entered the foreign service. He was a sometime editor of the periodical *Nord und Süd*. Kürschner, 1931, 1935; WhE&EA; *Wer ist's*, 1912-1935

Radloff, Friedrich Wilhelm (Василий Василиевич Радлов), born 5 January 1837 at Berlin, he studied Oriental languages at Halle and Berlin, went to St. Petersburg and subsequently became in 1859 a teacher at the mining school, Barnaul, Turkistan. In 1871 he became an inspector of the Muslim schools in the Kazan region where he also collected Turkish linguistic material. A member of the Imperial Academy of Science, St. Petersburg since 1885, he undertook a successful Orkhon expedition in 1891. His writings include *Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme* (1866-1907), and *Versuch eines Wörterbuchs der Türk-Dialekte* (1893-1911), and the translation, *Sibirya'da* (1954). He died in Petrograd on 12 May 1918, according to Albert von Le Coq, he starved to death. BiobisSOT, pp. 241-245; DiBE; Embacher, *Index Islamicus* (11); Miliband; Miliband²; *Oriens*, 8 (1955), pp. 51-93; *Zentralasiatische Studien* 24 (1994), pp. 26-35

(170589)

190. LAUT, Jens Peter Radloff, Friedrich Wilhelm. in: *Neue Deutsche Biographie* 21.2003.96-97.